

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ, СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ
ТА СОЦІОЛОГІЇ**

**НОВІТНІ ПІДХОДИ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ
ПОСТРАЖДАЛИМ ВІД ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ**

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконала: студентка 4 курсу
07-411 групи
заочної форми навчання
Спеціальності 231 Соціальна робота
Освітньо-професійної програми
Соціальна робота
Діана НАЙДЬОН

Керівник: д. філос. н., професор
Сергій КОСТЮЧКОВ

Рецензент: к. психол. н., доцент
Іван КРУПНИК

З М І С Т

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА ГЛОБАЛЬНОГО МАСШТАБУ	6
1.1. Проблема торгівлі людьми як соціальне явище	6
1.2. Форми торгівлі людьми та соціально-демографічна характеристика її об’єктів.....	12
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНА ПРАКТИКА НАДАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ ОСОБАМ, ПОСТРАЖДАЛИМ ВІД ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ	18
2.1. Профілактична робота щодо протидії торгівлі людьми.....	18
2.2. Новітні підходи до надання соціальних послуг особам, які постраждали від торгівлі людьми.....	24
2.3. Модель соціальної роботи з жертвами торгівлі людьми та представниками відповідної групи ризику на рівні об’єднаної територіальної громади в умовах пандемії COVID – 19.....	29
ВИСНОВКИ	36
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	38
ДОДАТКИ	41
Додаток А Кодекс академічної доброчесності здобувача вищої освіти Херсонського державного університету.....	41

ВСТУП

Актуальність дослідження. XXI століття не випадково, але цілком закономірно називають століттям агресивної політики, цинічної економіки та криміналізованої суспільної практики. Торгівля людьми, як деструктивне, антигуманне явище, має досить глибокі історичні корені – людьми торгували в стародавньому Єгипті та античній Греції, в Середньовіччі, в Америці XVIII-XIX століть, у сучасній Європі та Азії, тобто це явище супроводжує людську цивілізацію вже протягом декількох тисячоліть. В умовах масштабного зниження рівня соціальних стандартів, прогресуючого безробіття, подорожчання медичного обслуговування в багатьох країнах, транснаціонального розгулу криміналітету, зокрема міжнародного, прозорість національних кордонів та під впливом інших чинників – соціальних, політичних, правових, економічних, культурних – торгівля людьми неупинно поширюється, особливо в державах, які традиційно вважаються країнами «третього світу» або країнами з неналежним рівнем розвитку демократії.

Актуальність зазначеної проблеми зумовила вибір теми випускної бакалаврської роботи: **«Новітні підходи надання соціальної допомоги постраждалим від торгівлі людьми».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Освітньо-кваліфікаційну роботу виконано відповідно до наукової теми кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та соціології «Сучасні технології формування професійної активності в умовах трансформації сучасного українського суспільства» (державний реєстраційний № 0117U006790). Тему роботи обговорено та затверджено на засіданні кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та соціології (протокол від 20.10.2020 р. № 3) та наказом по Херсонському державному університету Наказ від _____ «Про затвердження тематики кваліфікаційних робіт (проектів) здобувачів ступеня вищої

освіти «бакалавр» заочної форми навчання у 2020-2021 навчальному році.

Мета дослідження: визначити та дослідити новітні підходи стосовно надання соціальної допомоги постраждалим від торгівлі людьми.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі **завдання:**

- висвітлити проблему торгівлі людьми як соціальне явище;
- визначити форми торгівлі людьми та соціально-демографічну характеристику її об'єктів;
- охарактеризувати профілактичну роботу щодо протидії торгівлі людьми;
- проаналізувати новітні підходи до надання соціальних послуг особам, які постраждали від торгівлі людьми;
- розробити модель соціальної роботи з жертвами торгівлі людьми та представниками відповідної групи ризику на рівні об'єднаної територіальної громади в умовах пандемії COVID – 19.

Об'єкт дослідження – торгівля людьми як антигуманне, деструктивне та криміналізоване соціальне явище.

Предмет дослідження – особливості інноваційних підходів надання соціальної допомоги постраждалим від торгівлі людьми.

Для розв'язання поставлених завдань використовувались такі **методи дослідження:**

- системний аналіз наукових праць та документів з проблеми торгівлі людьми, наукових положень соціологічної літератури – для виявлення сутності поняття «торгівля людьми»;
- метод історичного аналізу було застосовано для експлікації соціального явища «торгівля людьми» в історичній ретроспективі;

– діалектичний метод дозволив розглянути предмет наукового дослідження в усіх властивих йому соціальних та інших зв'язках і залежностях;

– метод узагальнення дозволив визначити основні поняття в дослідницькому ландшафті та вибудувати траєкторію дослідження.

Практична значущість випускної роботи полягає у розробці моделі соціальної роботи з жертвами торгівлі людьми та представниками відповідної групи ризику на рівні об'єднаної територіальної громади (ОТГ) в умовах пандемії COVID – 19, яка може бути використана соціальними працівниками, котрі працюють з постраждалими від торгівлі людьми, активістами центрів допомоги постраждалим від торгівлі людьми, викладачам навчальних закладів, соціальним працівникам та педагогам.

Апробація результатів роботи. Матеріали дослідження обговорювались на засіданні кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та соціології (протокол від 01.03.2021р. №8).

Структура випускної роботи: складається зі вступу, двох розділів, п'яти підрозділів, одного рисунку, висновків, списку використаних джерел (31 найменування). Основний текст дослідження викладено на 37 сторінках.

РОЗДІЛ 1.

ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА ГЛОБАЛЬНОГО МАСШТАБУ

1.1. Проблема торгівлі людьми як соціальне явище

Торгівля людьми має глибокі історичні корені – це деструктивне, антигуманне та контркультурне явище супроводжує цивілізацію протягом декількох тисячоліть. Цивілізаційні тенденції сучасності неухильно активізують усі негативні тенденції, в тому числі – кримінального характеру, серед яких торгівля людьми посідає авангардні позиції поряд із наркоторгівлею й торгівлею зброєю. В умовах зниження рівня соціальних стандартів, падіння показників якості життя, розгулу криміналітету, зокрема міжнародного, розмивання національних кордонів та під впливом інших чинників – політичних, соціальних, економічних, культурних – торгівля людьми поширюється, особливо в країнах, які традиційно вважаються країнами «третього світу» або країнами з початковим рівнем демократії.

Проблема торгівлі людьми існувала ще в додержавному суспільстві, а найбільшого розвитку набула вже при утворенні держав і зберіглася в різних формах до наших часів. І якщо в давні часи до цієї проблеми людство відносилося більш поблажливо, то згодом ця проблема стала однією з важливіших та гострих у житті людства, отже «почалася багатовікова боротьба із цим ганебним явищем, що не втихає і сьогодні» [27, с. 9].

У сучасному світі, де панує динамізм, непередбачуваність та водночас взаємозалежність процесів стабілізації та дестабілізації, надзвичайно важко відслідкувати та проаналізувати, а тим більше – прогнозувати всі перипетії негативних соціальних явищ, серед яких виділимо торгівлю людьми. Сучасний стан теоретичного обґрунтування політичних і юридичних рішень, які приймаються з метою боротьби

проти торгівлі людьми, є безумовно недостатнім. У сучасних наукових доробках, як вітчизняних так і зарубіжних учених, актуалізується феномен торгівлі людьми та заходи боротьби з цим явищем, під якими розуміється динамічний процес поєднання та взаємопроникнення національних та міжнародних суб'єктів, діяльність котрих забезпечує надання консультаційних, юридичних і соціальних послуг. У ситуації розвитку світу без кордонів питання торгівлі людьми поставлено як ніколи гостро, адже в центр міжнародно-правової уваги висуваються проблеми дотримання базових прав людини, незалежно від її віку, статі, раси, національності, соціального статусу тощо. Торгівля людьми з метою експлуатації, з метою трансплантації органів, торгівля жінками з метою проституції, торгівля дітьми з метою жебрацтва або незаконного усиновлення – ось далеко не повний перелік соціальних явищ, який містить у собі процес торгівлі людьми.

Отже, у межах нашої бакалаврської роботи перш за все необхідно з'ясувати, як визначається дане поняття у вітчизняному та міжнародному законодавчому руслі. Спираючись на статтю 1 Закону України «Про протидію торгівлі людьми» під торгівлею людьми розуміється «здійснення незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, у тому числі сексуальної, з використанням обману, шахрайства, шантажу, уразливого стану людини або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, з використанням службового становища або матеріальної її іншої залежності від іншої особи, що відповідно до Кримінального кодексу України визначаються злочином [7, ст.1].

Що стосується міжнародних документів, то на нашу думку, необхідно звернутися до так званого Палермського протоколу. Офіційна назва його – «Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює

Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності» [23]. Саме в ньому надано визначення поняття «торгівля людьми», це «здійснювання з метою експлуатації вербування, перевезення, передачі, приховування або одержання людей шляхом загрози силою або її застосування або інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або уразливістю положення, або шляхом підкупу, у вигляді платежів або вигод, для одержання згоди особи, яка контролює іншу особу. Експлуатація включає, як мінімум, експлуатацію проституції інших осіб або інші форми сексуальної експлуатації, примусову працю або послуги, рабство або звичаї, подібні з рабством, підневільний стан або вилучення органів [23, ст..3а]. Доречно, даний протокол був ратифікований Україною у 2004 році.

Слід враховувати, що в сучасному світі не існує достовірної та об'єктивної статистики у сфері торгівлі людьми з двох причин. По-перше, більшість жертв торгівлі людьми ніколи не визнаються постраждалими з боку владних структур; по-друге, в більшості країн дані щодо торгівлі людьми мають нерегулярний характер, а загроза депортації зазвичай стримує людей, постраждалих від торгівлі й експлуатації, від звернення за допомогою до офіційної влади, відтак – більша частина жертв торгівлі людьми залишається прихованою від офіційної статистики. Безумовного значення набуває повне й відповідне визначення та розкриття сутності самого поняття «торгівля людьми», а також повне й правдиве інформування суспільства про торгівлю людьми як про один із найнебезпечніших злочинів проти особистості в умовах ХХІ століття. Зазначимо, що останнім часом замість словосполучення «торгівля людьми» використовується поняття «траффікінг», яке запозичене з англійської – «trafficking» та означає у широкому розумінні – як торгівлю, а також і торгівлю людьми, наркотиками та зброєю. Чим складнішим і багатограннішим є досліджуване явище або процес, тим

вищим має бути ступінь плюралізму (множинності) поглядів і позицій відносно досліджуваного явища або процесу. Такий методологічний підхід пояснює значну кількість трактувань поняття «торгівля людьми». Широкий діапазон думок щодо визначення поняття «торгівля людьми» або «траффік» свідчить про те, що досліджуване явище дійсно є батогранним, поліаспектним і важкопрогнозованим, що безумовно являє собою широкий простір для політологічних, соціальних, економічних, юридичних та філософських досліджень. Складність та неоднозначність визначень поняття сутності «торгівля людьми» підсилюється тим, що організації, установи та наукові структури використовують при характеристиці торгівлі людьми різні описувальні конструкції, серед яких найчастіше зустрічаються такі як «торгівля людьми», «контрабанда іноземців», «траффік іноземців», «переміщення іноземців», «нелегальна контрабанда іммігрантів», «переміщення людей», «переміщення людського товару», «продаж людей», «переміщення осіб» тощо.

Варто зауважити, що торгівля людьми становить постійно зростаючу проблему сучасного світу, оскільки *human traffick* демонструє той бік криміналізації суспільного життя, в якому проявляються картини відсутності індивідуальної безпеки, зміст яких показує відсутність причин, за наявності яких індивід потенційно стає об'єктом примусу, викрадення, шахрайства, обману або зловживання владою. Торгівля людьми у двадцять першому столітті є однією з форм криміналізації суспільного життя, внаслідок якої одна людина стає об'єктом злочинних дій іншої людини, котра отримує матеріальний зиск у результаті використання фізичної особи задля отримання матеріальної вигоди. Таким чином, торгівля людьми є формою експлуатації людини у вигляді експлуатації проституції або інші форми сексуальної експлуатації, в результаті якої людина втрачає статус вільного суб'єкта суспільного життя.

У даному контексті варто зазначити, що структура торгівлі людьми в сучасному світі включає в себе:

а) вербування, шантаж або викрадення людей з метою перетворення їх на рабів у виробничій або сільськогосподарській сфері, у жебрацькому бізнесі, з метою проституції тощо з оформленням необхідних для виїзду в іншу країну документів;

б) переміщення людей через національні чи регіональні кордони з метою подальшого продажу або купівлі з використанням різних прийомів, таких як шантаж, примус, умовляння, застосування сили, обман або шахрайство;

в) переховування, експлуатація та контроль жертв через економічну залежність, специфіку місцевого законодавства, вилучення паспорта та інших документів, а також ізоляція або обмеження персональної свободи жертви торгівлі тощо;

г) повернення «використаного» або такого, що втратив «експлуатаційну» цінність вимушеного працівника на батьківщину або перепродаж для подальшої работоргівлі.

Як бачимо, торгівля людьми є багатоаспектним кримінальним явищем, що вимагає зусиль для його деескалації та стосується як країн-постачальниць «живого товару» (донори), держав-транзитерів (країни транзитної території) та приймаючих країн (реципієнти), так і в цілому світової спільноти. Як вже було зазначено, людство намагається боротися з торгівлею людьми як злочином міжнародного характеру вже багато років поспіль. Втім, незважаючи на досить великий арсенал правозахисних методів, соціальних практик і політично-адміністративних регламентацій, торгівля людьми останніми роками набуває прогресуючого поширення як антигуманна форма незаконного бізнесу: це явище сучасні науковці називають «товаризацією особистості. Людина стає свого роду товаром із усіма її атрибутами: можливістю (пере)продажу, знецінення, передачі в користування,

подорожчання, а за умов втрати цінності – навіть утилізації. Це є, перш за все, трагічним наслідком відсутності відповідного правового і соціального захисту людини на всіх рівнях, а саме, на національному та міжнародному [15].

Варто зазначити: торгівля людьми або *human traffick* розглядається міжнародною спільнотою як брутальна наруга над правами людини, за яке повинні нести відповідальність не тільки конкретні правопорушники, але й держави, діяльність або бездіяльність котрих провокує торгівлю людьми. Ключовим пунктом у становленні міжнародних стандартів запобігання проявам торгівлі є положення всесвітніх конференцій з прав людини, зміст яких детермінує ті положення, коли насильство над жінками визнається безумовним порушенням прав людини. З позицій захисту прав жертв торгівлі людьми в XXI столітті розроблялася низка міжнародних документів стосовно боротьби з торгівлею людьми, а також протидії транснаціональній організованій злочинності. Проблеми міжнародної юридичної кодифікації актуалізуються в умовах транзиту від суто декларативних положень до реалізації так званої «політики позитивних дій», сутність якої – в підвищенні та стабілізації статусу людини в суспільстві, дотримання її юридичних прав і свобод, що у перспективі має мінімізувати / виключити саму ймовірність продавати чи купувати людину з будь-якою метою.

Таким чином, необхідною бачиться принципово нова парадигма загальної методології пізнання соціальних явищ – як конструктивних так і деструктивних. Розглянувши проблему торгівлі людьми в національному та міжнародному аспектах, ми не можемо обмежуватися розумінням її як деструктивного суспільного явища; проблема торгівлі людьми постає як одна з гострих проблем соціуму в його довгостроковій еволюції. З урахуванням цього, загальна картина теоретичного осмислення вказаної проблеми має бути інтегрованим зусиллям

представників наукової спільноти, правників, політологів, державних структур і громадянського суспільства.

1.2. Форми торгівлі людьми та соціально-демографічна характеристика її об'єктів

Для того, щоб всебічно дослідити й чітко зрозуміти сутність явища «торгівля людьми», потрібно, перш за все, ретроспективно розглянути витoki даного явища – культурні, історичні, політичні, економічні, релігійні, правові – в міжнародному та національному аспектах. Незважаючи на те, що торгівля людьми мала місце у житті соціуму ще в біблійні часи, в сучасній політико-правовій та соціально-економічній системі координат вказана проблема була піднята правозахисниками у міжнародному масштабі на початку минулого століття. У 1900-х роках особлива увага приділялася жінкам з Великобританії, яких примушували до заняття проституцією в країнах континентальної Європи – Франції, Німеччині, Італії, Швейцарії. В Російській імперії торгівля жінками з метою поповнення ними фешенебельних будинків розпусти як всередині імперії так і за її межами була досить поширеним явищем з початку ХХ століття аж до 1917 року, коли зникла сама імперія, а торгівельні потоки «живим товаром» розчинилися у загальному хаосі після революційних подій. Проблема не замовчувалася, а навпаки – піднімалася й висвітлювалася, зокрема, в творах художньої літератури та публіцистики. Достатньо пригадати широко відомий твір О. Купріна «Яма», в якому письменник художніми засобами актуалізує проблему торгівлі жінками. Саме в той період у правовому обігу затвердився термін «біле рабство», який пізніше втратив гендерне забарвлення та поширився на загальне поняття торгівлі людьми.

Є підстави стверджувати, що саме з того часу соціальний феномен торгівлі людьми став нагальним предметом прискіпливого аналізу та безкомпромісних наукових, політичних, правових і навіть філософських роздумів і дискусій. Втім, у ході аналізу правових і політичних документів, публікацій та аргументів із даної проблематики, стає очевидним, що поняття «торгівля людьми» нерідко підміняється та обмежується поняттям «торгівля жінками», хоча об'єктами торгівлі людьми стають не тільки жінки, але й чоловіки і навіть діти. Але в більшості фіксованих випадків мова йде про торгівлю жінками з метою використання їх в проституції, порнобізнесі, сексуальній сфері тощо. Втім, реально торгівля жінками є складовою та вагомою частиною кримінального злочину, що кваліфікується як «торгівля людьми» [9].

Слід зазначити, що на початку 90-х років минулого століття одними з перших всю серйозність проблеми торгівлі людьми відчували на собі громадяни, а більше – громадянки колишнього Радянського Союзу. Незалежні держави пострадянського простру в мареві ейфорії свободи «від усього» зіткнулися з жорсткою реальністю ринкової економіки: бідність населення, дика приватизація, безробіття, девальвація національних валют, політична нестабільність, адміністративний хаос – усі ці чинники призвели до того, що громадяни новоутворених держав були втягнуті потужними доцентровими силами в простір кримінальних відносин, де одна частина людей була безжальними й безпринципними злочинцями, а інша – безпорадними й приреченими жертвами. Правоохоронні органи, як правило, займали позицію на боці сильніших, тобто – криміналітету. Використовуючи ситуацію, що склалася, беручи у «спільники» значний рівень безробіття та правову недосконалість захисту громадян новоутворених держав, злочинцями різного ґатунку було організовано кримінальний бізнес – запрошення громадян пострадянських країн працювати в країнах зарубіжжя, де вони піддавалися жорсткій експлуатації, отримуючи мінімальні гроші собі і

створюючи величезні доходи організаторам цього бізнесу. Польща, Угорщина, Ізраїль, Німеччина та інші країни приймали мільйони росіян, українців, молдован, таджиків і представників інших національностей колишнього СРСР, які займали найменш оплачувані посади та виконували фізично важкі роботи за розцінками, що були значно нижчими, ніж для корінного населення. Чи варто казати про те, що для багатьох рабів ХХ століття це був квиток в один кінець, тисячі гастарбайтерів загинули на робочих місцях або в результаті кримінальних дій новоявлених рабовласників.

Також варто додати, що експорт «живого товару» здійснювався в Арабські Емірати, Республіку Грецію, Ізраїль, Італію, Королівство Іспанію, Німеччину, Росію, Туреччину, Сербію, Македонію, Кіпр, Португалію, США, Угорщину, Чехію та інші країни. Чоловіків використовували як будівельників, прибиральників вулиць, збирачів та переробників сільськогосподарської продукції, водіїв, лісорубів, монтажників елементів інфраструктури, переробників морепродуктів, вантажників, шахтарів. А жінок – як прибиральниць, домогосподарок, працівниць сільськогосподарської сфери, швачок, офіціанток, мийниць посуду. Крім звичайної трудової експлуатації, жінки ставали жертвами жорсткої сексуальної експлуатації, яка приносила і приносить величезні прибутки торговцям живим товаром. Для сучасних торговців людьми практично «... не існує державних кордонів, немає різниці між розвинутими державами і державами, що розвиваються. Вона легко адаптується як до бідності, так і до розкоші, є актуальною майже для всіх народів» [28, с. 91].

Світова спільнота вже дала свою правову оцінку сучасній торгівлі людьми, як злочинному діянню, цивілізаційна небезпека якого полягає в посяганні правопорушників на невід'ємні права людини – право на повагу та самоповагу, на вільне волевиявлення та індивідуальну безпеку, можливість безпроблемного пересування по планеті й необмежений

практично вибір локації проживання, на свободу трудової діяльності, а у широкому розумінні – право на життя. Парадоксальність ситуації полягає в тому, що на тлі боротьби світової спільноти за дотримання прав людини в усіх сферах суспільного життя, порушення окремих пунктів цих прав відбуваються саме в тих проявах, які можна було б вважати безумовно архаїчними в умовах ХХІ століття: середньовічна практика «товаризації» людини поєднується з традиціями работорговців «чорним деревом» епохи розвиненого колоніалізму.

Зауважимо, що за експертними оцінками щорічно 1-2 млн. людей у різних регіонах планети стають об'єктами торгівлі, іншими словами – опиняються в ситуації, коли з ними поводяться як із «живим товаром». Наприкінці ХХ століття з проявами торгівлі людьми зіткнулася і Україна. За результатами наукового дослідження, профінансованого ЄС, Україна опинилася на 87-му місці у світовому рейтингу по боротьбі з торгівлею людьми. Індекс країн, що найбільше страждають від торгівлі людьми, розраховували спільно експерти з економіки, політологи й криміналісти з Університету Геттінгена, Університету Гейдельберга й Лондонської школи економіки. Загалом було проаналізовано дані з 182 країн світу та, як зазначається у доповіді, Україна є не тільки державою-жертвою, але й державою, на території якої примушують до безоплатної праці й віддають у сексуальне рабство людей із різних регіонів планети. Це – жителі Афганістану, Індії, Конго, Молдови, Нігерії, Таджикистану, Узбекистану, Пакистану – чоловіки, жінки та навіть діти [24].

Необхідно зауважити, що за даними Державного Департаменту США, розмах процесу транскордонної торгівлі людьми становить від 600 до 800 тис. осіб на рік. У Ванкувері, Канада, працює центр, який, з урахуванням внутрішньої торгівлі людьми в різних державах, оцінює кількість жертв *human traffick* в кількості 4 млн. осіб. Міжнародна організація праці наводить данні, відповідно до яких в будь-який момент часу в світі в сучасному рабстві знаходиться 20,9 млн. осіб [5].

Сучасний американський дослідник К. Бейлз стверджує, що міжнародна спільнота досягла в принципі консенсусу в питанні визначення торгівлі людьми, але «... у нас все ще є лише часткове розуміння того, що цим рухає. Ми знаємо, що бідність та уразливість являє собою «витискаючи фактори», а можливість працевлаштування – це важливий «фактор тяжіння». Але який із цих факторів найбільш важливий? Проведений аналіз 76 змінних підтверджує, що корупція, бідність, конфлікти й фактор «тяжіння» можливостей є важливими предикторами торгівлі людьми. Деякі з найбільш очевидних стратегій гальмування торгівлі людьми, на підставі даного аналізу, будуть включати ті дії, котрі, як відомо, зменшують «витискаючи фактори», такі як міри по зниженню корупції в уряді як в країнах походження, так і в країнах призначення, міри контролю населення, особливо скорочення бідності та вирішення проблеми міжнародної нерівності в багатстві. Міжнародні фінансові установи повинні стимулювати програми земельної реформи, освіти й професійної підготовки та охорони здоров'я, а не проголошувати вимоги «жорсткої економії», котрі підривають такі програми» [31, с. 270].

Соціально-демографічна характеристика об'єктів торгівлі людьми має, на нашу думку, наступні положення:

1) суттєво ступінь ризику щодо торгівлі людьми підвищується для незаміжніх, у тому числі розлучених,) жінки або матерів-одиначок, як правило – безробітних;

2) чоловіки, часто – одружені, віком 31–60 років, що виїжджають із метою заробити грошей за короткий строк для забезпечення належного рівня життя своєї сім'ї;

3) некваліфікована молодь, зокрема діти вулиці, діти-сироти, діти – вихідці з неблагополучних сімей, які зазнали насильства в сім'ї, члени малозабезпечених сімей;

4) мігранти, особи без громадянства, люди з кримінальним минулим;

5) особи, які готові з міркувань, як правило, меркантильних, стати донорами органів або об'єктами медичних дослідів.

Узагальнюючи вищевикладене, підкреслимо – проблема торгівлі людьми має багато аспектів – політичного, соціального, економічного, морально-етичного, педагогічного, культурного характеру; відповідно – вирішення вказаної проблеми також вимагає застосування широкого спектру заходів організаційного та правового характеру.

РОЗДІЛ 2.

СУЧАСНА ПРАКТИКА НАДАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ ОСОБАМ, ПОСТРАЖДАЛИМ ВІД ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

2.1. Профілактична робота щодо протидії торгівлі людьми

Реалії першої чверті двадцять першого століття дають вагомі підстави оцінювати торгівлю людьми як один із найважчих злочинів проти людяності – масштаб і розмах кримінальних дій у сфері *human traffick* набув без перебільшення глобального значення. Практично всі цивілізовані країни оголосили боротьбу проти торгівлі людьми, реалізуючи заходи правового, політичного, економічного та культурно-виховного характеру. Національне та міжнародне законодавство спрямовуються на превенцію, протидію та недопущення / мінімізацію проявів торгівлі людьми засобами юридичного характеру. В даному контексті необхідним бачиться оптимізація міжнародних правових інструментів протидії торгівлі людьми, а також знаходження конструктивних підходів до покращення нормативно-правової бази відносно торгівлі людьми. Актуальною також є профілактична робота, зокрема – соціальна, щодо протидії торгівлі людьми в частині розробки сучасних, ефективних і перспективних методів соціальної роботи з жертвами торгівлі людьми (*human traffick*).

Доказом зростаючої уваги міжнародної спільноти до ситуації, що склалася в процесі боротьби з торгівлею людьми, є ряд законів, конвенцій, резолюцій, пактів та протоколів, прийнятих на різних рівнях задля врегулювання, хоча б часткового, вказаної проблеми. Серед головних юридичних документів, регламентуючих окремі аспекти протидії торгівлі людьми, відзначимо наступні:

1. «Конвенція про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами»; її прийнято резолюцією 317 (IV) Генеральної Асамблеї ООН від 2.12.1949 року. Документ узагальнює та

солідаризує ключові пункти міжнародних конвенцій стосовно *human traffick*, які набули юридичної сили починаючи з 1904 року. Вирішальне завдання конвенції – визначення ефективних заходів протидії всім формам торгівлі жінками та «експлуатації проституції». Показово, що вказана *Конвенція* вперше з моменту прийняття міжнародних договорів із вказаного питання, визначила «... що проституція і зло, яке супроводжує її, яким є торгівля людьми, що має на меті проституцію, несумісні з гідністю і цінністю людської особи і загрожують добробуту людини, сім'ї і суспільства» [11].

2. «*Міжнародний пакт про громадянські та політичні права*» було прийнято в Нью-Йорку 16.12.1966 року. Цей документ є доповнюючим актом до «Загальної декларації прав людини», він захищає право людини на життя і наголошує, що «... жодна людина не повинна піддаватися дослідженням (медичним), примусовій праці і незаконному утриманню чи утиску таких свобод як свобода на пересування, вираження та асоціацію з іншими тощо» [19]. Зокрема, «нікого не можуть держати в рабстві: рабство і работоргівля забороняються в усіх їх видах. Нікого не можуть держати в підневільному стані [19, ст. 8].

3. «*Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми*». Її «понадзавданням» є «...запобігання торгівлі людьми й боротьба з нею з одночасним гарантуванням гендерної рівності; захист прав людини стосовно жертв торгівлі людьми, розробка всеосяжної структури захисту жертв і свідків і допомоги їм з одночасним гарантуванням гендерної рівності, а також забезпечення ефективного слідства й кримінального переслідування; сприяння міжнародному співробітництву в боротьбі з торгівлею людьми» [12. ст. 1].

4. «*Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої*

злочинності». В протоколі вперше пропонується міжнародна дефініція поняття «торгівля людьми», зазначаються межі застосування даного Протоколу, прописуються основні заходи щодо захисту жертв торгівлі людьми [23].

Що стосується України, то вона посідає п'яте місце за поставками «людського товару» в країни Заходу. Кримінальну відповідальність за торгівлю людьми в Україні було вперше встановлено в 1998 році, коли чинний на той час Кримінальний кодекс України було доповнено статтею 124-1. Новий Кримінальний кодекс [14] набув чинності з 1.09.2001 року, в ньому також передбачено кримінальне покарання за торгівлю людьми або інші незаконні дії щодо передачі людини для будь-якого використання (стаття 149). Зафіксувавши конкретне визначення поняття «торгівля людьми», національне законодавство прийшло у відповідність до міжнародних норм навіть ближче, ніж деякі країни Європейського Союзу. У значній більшості з них зусилля орієнтовано на боротьбу з торгівлею людьми як з фактом, а закони країн-членів ЄС, за виключенням Бельгії, обмежуються лише торгівлею людьми з метою примусової проституції та / або сексуальної експлуатації. На відміну від більшості європейських держав у законодавстві України передбачено більш реальні та ефективні форми торгівлі людьми та протидії цьому явищу.

Варто зауважити, що арсенал національних і міжнародних законодавчих актів є вельми потужним, але поки недостатнім у процесі боротьби з торгівлею людьми та запобігання цьому явищу на національних і глобальному рівнях. Слід зауважити, що торгівля людьми (*human traffick*) у криміногенній практиці багатьох країн глибоко перетинається з тероризмом, викраденням людей заради викупу (так званий *кіднеппінг*), злочинами в регіонах проведення активних військових дій, піратством та іншими формами антигуманних, протизаконних дій.

Як стверджують сучасні дослідники, в сучасній правозастосовній практиці встановлено сім критеріїв, за якими оцінюється діяльність урядів різних держав щодо протидії торгівлі людьми:

а) «чи докладає уряд активних зусиль для розслідування і переслідування в судовому порядку актів торгівлі людьми на території своєї держави» [6, с. 49];

б) чи захищають інститути держави жертв торгівлі людьми від вчинення злочину відносно них;

в) чи проводиться в суспільстві робота щодо інформування громадян у контексті запобігання проявам торгівлі людьми;

г) чи контактує (та наскільки результативно) конкретна держава з іншими державними утвореннями в плані активної протидії торгівлі людьми;

г) «чи докладає зусиль до переслідування в судовому порядку державних посадових осіб, яку приймають участь в работоргівлі, чи сприяють їй та ін.» [6, с. 49].

Виходячи з наведених критеріїв, сучасні українські дослідники пропонують усі країни світу поділити на три категорії:

1) країни, які абсолютно відповідають вказаним критеріям – із держав колишнього СРСР тільки Латвія відповідає даній вимозі в необхідному й достатньому обсязі;

2) країни, які відповідають вказаним критеріям частково, але прагнуть дотримуватись більшою мірою: серед них знаходиться більшість пострадянських держав, в тому числі – Україна;

3) країни, які абсолютно не відповідають вказаним критеріям, а також не демонструють результативних зусиль щодо запобігання торгівлі людьми; це такі держави, як Ісламська Республіка Афганістан, Республіка Білорусь, Республіка Вірменія, Республіка Греція, Ісламська Республіка Іран, Республіка Індонезія, Киргизька Республіка, Республіка Таджикистан, Російська Федерація, а також Саудівська Аравія [4].

Однак за останні декілька років окремі країни-учасники ОБСЄ «... вжили важливих заходів щодо вдосконалення законодавства. Так, Україна, Польща і Литва ввели або переглянули національні закони, які передбачають кримінальну відповідальність за торгівлю людьми. Проте і в цих документах є недоліки. Наприклад, польські закони не дають визначення торгівлі людьми, і, таким чином, на практиці можуть виникнути труднощі. Литовський закон діє лише стосовно торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації. Хоча в певних випадках трафікерів судять за законами щодо сутенерства, в цілому випадки кримінального переслідування за торгівлю людьми в країнах постачання – досить рідкісне явище» [26, с. 26].

Відносно профілактичної роботи щодо протидії торгівлі людьми організаційний та функціональний акценти повинні бути наявними не тільки в сфері нормативно-правового забезпечення, але й у контексті правозахисної діяльності інститутів громадянського суспільства, зокрема – неурядових організацій. Завдання подолання явища торгівлі людьми значною мірою покладається саме на діяльність цих організацій, ціннісна сфера яких має конституюватися навколо проблеми подолання свідомої цілеспрямованої руйнації життєвого світу, втрати особистісної ідентичності в контексті нагромадження глобальних тенденцій невизначеності, непередбачуваності та ризику, а загалом – тотальної суспільної ентропії та аномії.

У якості прикладу можна навести міжурядову організацію, яка здатна вирішувати глобальні проблеми торгівлі людьми, а також задовольняти соціальні потреби жертв (у тому числі – потенціальних) торгівлі людьми та надавати допомогу у випадку виникнення надзвичайних подій гуманітарного характеру. Це «Міжнародна Організація з міграції», створена в 1951 році. До її складу входять 100 місій з різних країн світу. Сьогодні МОМ запроваджує 51 проект в чотирьох сферах:

1) «Дослідження»: цільовий захід, що дозволяє краще зрозуміти проблему торгівлі людьми з метою розробки найбільш реалістичних і ефективних форм вирішення проблеми;

2) «Профілактика»: розробка і проведення кампаній з підвищення суспільної зацікавленості проблемою та щодо інформованості потенціальних жертв про ризик стати заручником кримінальних структур;

3) «Захист жертв»: центри прихистку в країнах транзиту та пункти прийому в країнах походження, а також телефонні *hot lines* та проекти з надання допомоги жертв (у тому числі – потенціальним) торгівлі людьми;

4) «Технічна співпраця»: надання консультаційної та дорадчої допомоги державам у розробці законодавства та популяризації конструктивного досвіду з метою ефективної боротьби проти торгівлі людьми як деструктивного, антигуманного та контркультурного явища сучасного світу [18].

Таким чином, можна констатувати – міжнародна практика боротьби з торгівлею людьми набуває в останні роки реальних обрисів. Негативні тенденції – політичні, економічні, соціальні, культурно-національні та інші – на сучасному етапі розвитку суспільства в країнах Центральної та Східної Європи об'єктивно призвели до так званої товаризації людини й, відповідно, виникнення такої проблеми, як торгівля живим товаром у міжнародному масштабі. Сформувалися сприятливі умови для розвитку тіньового бізнесу *human traffick*, економічної та сексуальної експлуатації людини третіми особами. Саме ця специфіка даного злочинного промислу робить його вельми привабливим для транснаціональної організованої злочинності та потребує адекватної реакції світової спільноти, у тому числі – в площині розробки новітніх підходів до надання соціальних послуг особам, які постраждали від торгівлі людьми.

2.2. Новітні підходи до надання соціальних послуг особам, які постраждали від торгівлі людьми

Сучасні підходи до надання соціальних послуг особам, які постраждали від торгівлі людьми постають адекватною реакцією на глобальні прояви сучасності, зростання рівня міжнародної напруги, девальвацію та профанацію духовних цінностей, проблеми громадянської безпеки та суспільної нерівності. Застосування комплексного підходу до проблематики, заявленої в назві підрозділу дослідження, виявляє його наскрізний характер і спонукає до всієї багатоманітності складових на рівні дискурсу проблеми надання соціальних послуг особам, які постраждали від торгівлі людьми. Сучасна соціальна реальність демонструє існування моделей надання соціальних послуг особам, які постраждали від торгівлі людьми, адекватних вимогам, що висувуються реаліями ХХІ століття. У контексті зростання екзистенційних імплікацій соціальної роботи з особами, які постраждали від торгівлі людьми, значних трансформацій зазнають сучасні соціальні служби: зокрема, в рамках діяльності соціальних служб пріоритетним завданням стає виробництво комплексу соціально-значущих практик, яке корелюється з покладанням на них суспільної ролі продукування наукових інновацій та формування громадської думки.

Відтак, у контексті соціальних потреб людини в сучасному суспільстві отримання соціальних послуг особами, котрі зазнали шкоди від *human traffick*'у, є формування культурного капіталу індивідів шляхом забезпечення їх суспільно-культурної підготовки. Сучасна соціальна реальність призводить до товаризації людини, до ставлення до людини як до товару, цінність якого має відповідний грошовий еквівалент. Породжена тенденціями людського капіталізму актуальність торгівлі людьми, призводить до надмірної прагматизації та

тривіалізації декларованих місій, а також нівелювання значущості надання адекватних соціальних послуг тим, хто зазнав шкоди від *human traffick*'у. У контексті нашого дослідження необхідним є аналіз сукупності цивілізаційних викликів для сучасного суспільства та доведено неможливість їх прийняття частиною сучасних моделей соціальних послуг, місія яких в умовах політики соціального неолібералізму засвідчує застосування цілераціонального підходу до її розуміння.

В Україні наказом Міністерства соціальної політики у серпні 2013 року «Про затвердження стандартів надання соціальних послуг особам, які постраждали від торгівлі людьми» [22] було затверджено три стандарти, які стосуються соціальних послуг щодо осіб, які постраждали від торгівлі людьми, а саме: «Стандарт надання послуг із соціальної профілактики торгівлі людьми» [22], «Стандарт надання послуг із соціальної інтеграції та реінтеграції осіб, які постраждали від торгівлі людьми» [22] та «Стандарт надання соціальних послуг із соціальної інтеграції та реінтеграції дітей, які постраждали від торгівлі людьми» [22].

Є підстави стверджувати, що в сучасній Україні мають місце «Стандарти надання соціальних послуг особам, які постраждали від торгівлі людьми»: актуалізуючи методологічний потенціал концепції «викликів – відповідей» обґрунтовано, що в аспекті соціальної проблеми торгівля людьми соціальна робота постає символічною відповіддю на виклики суспільства, котра з метою уникнення власного сприйняття надалі доповнюється формулюванням призначення соціального інституту. Дослідження змісту ідеї надання соціальної допомоги розглядуваній групі осіб, дозволяє обґрунтувати процес формування та втілення принципів соціальної роботи в суспільній практиці на основі застосування системного, комплексного та парадигмального підходів у сучасній соціальній роботі.

Слід зауважити, що у галузі заперечення та протидії торгівлі людьми саме стандартизація є «важливим кроком у реалізації прав громадян на отримання належного соціального захисту, визначення мінімуму послуг, необхідних постраждалим від торгівлі людьми та представникам групи ризику, упорядкування надання послуг у сфері протидії торгівлі людьми на державному рівні, забезпечення їх доступності та якості» [2, с. 6].

У даному контексті «Стандарт надання соціальних послуг із соціальної інтеграції та реінтеграції дітей, які постраждали від торгівлі людьми», є тим документом, у контексті якого визначено необхідність становлення нової соціальної парадигми, котра провідною метою функціонування соціальних інституцій визначатиме формування людини як відповідального суб'єкта власної та суспільної життєдіяльності. Комплексне осмислення надання соціальних послуг людям, котрі стали жертвами *human traffick*'у має здійснюватися з урахуванням наступних методологічних настанов: необхідності забезпечення в сфері надання соціальних послуг як професійної підготовки фахівців із соціальної роботи так і їх морально-культурного виховання; сприяння адаптації фахівців із соціальної роботи до роботи з особами, котрі стали жертвами *human traffick*'у; необхідності підготовки компетентних фахівців, готових працювати в сфері надання соціальних послуг особам – жертвам торгівлі людьми; закладам вищої освіти слід в контексті підготовки фахівців у галузі соціальної роботи розробляти й впроваджувати в рамках існуючих освітніх програм навчальні компоненти, орієнтовані на підготовку майбутніх фахівців щодо *human traffick*'у та надання соціальних послуг особам, які стали жертвами торгівлі людьми.

Як стверджують вітчизняні дослідники, «Стандартизація послуг у сфері протидії торгівлі людьми є важливим кроком у реалізації прав громадян на отримання належного соціального захисту, визначення

мінімуму послуг, необхідних постраждалим від торгівлі людьми та представникам групи ризику, упорядкування надання послуг у сфері протидії торгівлі людьми на державному рівні, забезпечення їх доступності та якості» [2. с. 6].

Варто зазначити, що в сучасних умовах, зокрема – вітчизняних, особливого значення, на нашу думку, набувають стандарти соціальних послуг тим особам, котрі складають саме групу ризику щодо можливості стати жертвами торгівлі людьми: аксіоматичним є твердження, що вирішення будь-якої проблеми, зокрема – соціальної, потребує тим менше ресурсів – матеріальних, людських, адміністративних, політичних, дипломатичних – наскільки обґрунтованим науково на ранніх стадіях суспільного розуміння буде комплекс рішень, орієнтованих на вирішення, хоча б початкове, даної проблеми. Торгівля людьми – це соціальна хвороба, від якої людська спільнота ще не винайшла універсального засобу лікування. Комплексне осмислення проблематики торгівлі людьми в сучасному світі має здійснюватися з урахуванням наступних методологічних настанов: а) необхідності забезпечення професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної роботи, які будуть здатні надавати кваліфіковані послуги жертвам торгівлі людьми, в тому числі – потенційними; б) сприяння з боку наукової спільноти модернізації національних і міжнародних правових комплексів, спрямованих на мінімізацію/усунення чинників, які сприяють розвиткові кримінальних практик в сфері торгівлі людьми: в) необхідності розроблення механізмів – організаційних, адміністративних, юридично-правових, культурно-освітніх, суспільствотворюючих – покликаних мінімізувати або навіть повністю усунути чинники, які створюють живильний ґрунт для торгівлі людьми; г) актуалізації забезпечення консолідації зусиль світових наукових і професійних еліт у процесі боротьби з торгівлею людьми, а також фасилітації наслідків для жертв торгівлі людьми.

На думку О. Бандурки та К. Левченко стандарт надання послуги включає в себе: «визначення необхідного обсягу послуги; розробку та виконання індивідуального плану отримання послуги; проміжне оцінювання та аналіз результату наданої послуги, визначення форм і методів роботи відповідно до основних та індивідуальних потреб отримувача послуги; корегування індивідуального плану отримання послуги у процесі надання послуги з урахуванням результатів проміжного оцінювання, періодичність якого визначається відповідно до індивідуальних особливостей отримувача послуг» [2, с. 10].

Погодимося з наведеними міркуваннями вітчизняних дослідників стосовно того, що стандарт надання соціальних послуг має формувати комплекс професійних вимог до кваліфікації соціальних працівників, які передбачають:

1) наявність необхідних знань, умінь та навичок щодо консультування та надання соціальної та правової інформації жертвам торгівлі людьми або особам, котрі знаходяться в групі ризику;

2) проведення соціальної роботи з особами, які стали жертвами торгівлі людьми, та / або їхніх дітей, які також можуть бути потенційними постраждалими від торгівлі людьми;

3) надання психологічних і соціально-педагогічних послуг особам, які стали жертвами торгівлі людьми або знаходяться у відповідній групі ризику;

4) вдосконалення чинного законодавства та міжнародних договорів України, які стосуються торгівлі людьми та регулюють правовідносини в контексті міжнародної юридичної реакції на торгівлю людьми як злочин проти людяності.

Таким чином, торгівля людьми є антигуманною кримінальною практикою, боротьба з якою є авангардом порядку денного світового співтовариства. Крім юридичного врегулювання даної проблеми, значне навантаження покладається на систему надання соціальних послуг.

Відтак, актуальними є новітні підходи до соціальної роботи з особами, котрі постраждали від торгівлі людьми, а також тим, хто знаходиться у відповідній групі ризику.

2.3. Модель соціальної роботи з жертвами торгівлі людьми та представниками відповідної групи ризику на рівні об'єднаної територіальної громади (ОТГ) в умовах пандемії COVID – 19

Сучасність безумовно демонструє необхідність підходу до соціальних практик, зокрема – в процесі боротьби з торгівлею людьми, як до як злочину проти людяності, що має потужний контрпродуктивний потенціал і гальмує механізм репродукції суспільно-політичної культури, а також знижує якість національного та міжнародного соціального ресурсу. Сучасне суспільство стає дедалі більше людиноцентристським, гуманістично орієнтованим: свободний розвиток особистості в умовах глобалізованого світу є, з одного боку, визначальним показником прогресу, а з іншого – головною передумовою подальшого розвитку міжнародного співтовариства. У вимірі сучасного глобалізованого, інтернаціоналізованого суспільства виникла нагальна потреба у становленні більш ефективної системи боротьби з торгівлею людьми з урахуванням прогресуючого обсягу представників даної категорії «жертва торгівлі людьми» та необхідністю розширення спектру заходів правового, законодавчого, матеріального характеру, спрямованих на фасилітацію наслідків торгівлі людьми в різних країнах.

2020 – 2021 роки принесли для світової спільноти катастрофічне явище: пандемію COVID – 19. Як стверджує вітчизняний дослідник С. Костючков «Епідемія вірусної хвороби у глобальному вимірі – пандемія – може активізувати процес об'єднання націй для подальшого діалогу й співпраці щодо подолання наслідків пандемії та розроблення

стратегії мінімізації ризиків пандемічної експансії в майбутньому. У такому контексті біополітика має об'єднати світових лідерів для обговорення позитивних аспектів прогресу медичної науки та планування перспектив ефективного використання її досягнень. Закриття кордонів, турбулентність економіки навіть високорозвинених держав, дестабілізація фінансової системи й інші дестабілізаційні чинники, актуалізовані пандемією-2020, доводять необхідність звернення до певних аспектів біополітичного знання, зокрема – результатів досліджень фізіологічних параметрів і чинників політичної поведінки людини, гуманістично орієнтованих соціальних практик, що базуються на досягненнях біоетики, біополітичних концепцій ієрархічних і мережевих структур тощо» [13, с. 122].

В умовах пандемії COVID – 19 значно активізувалися прояви негативних суспільних явищ, пов'язаних із порушенням прав людини. Зокрема, це стосується торгівлі людьми – явища, гострий кримінальний характер якого переводить це явище у розряд соціальних трагедій, як на рівні окремих осіб та їх близьких, так і в масштабі всього суспільства. В умовах пандемії проблема загострюється наступними чинниками:

1. Зростання рівня безробіття, викликане так званим *локдауном*, примушує працездатних громадян шукати можливості заробітку на будь-яких умовах, підвищуючи ризик стати жертвами шахрайських схем торгівців «живим товаром».

2. В умовах пандемії люди, які знаходяться в скрутних життєвих обставинах, погоджуються за матеріальну вигоду бути донорами органів або біологічного матеріалу: через треті країни такі люди потрапляють в пастки злочинців, втрачають громадянські права, здоров'я, а інколи і життя.

3. В Україні, особливо в районах, які географічно межують з тимчасово окупованими територіями Луганської та Донецької областями та Кримом, злочинці нерідко використовують мешканців так

званих «сірих зон» для вербування на примусові роботи в невизнаних республіках, зокрема чоловіків – для найму в незаконні збройні формування.

4. За умов локдаун'у соціальна робота, особливо в межах ОТГ, набуває максимально опосередкованого характеру, вона значно втрачає гостроту та цілеспрямованість, концентруючись в аспектах медично-санітарному та побутово-сервісному.

Логіка розгляду заявленої дослідницької проблеми формує підхід, у межах якого актуальним є обґрунтування авторської моделі, яка має назву *«Модель соціальної роботи з жертвами торгівлі людьми та представниками відповідної групи ризику на рівні об'єднаної територіальної громади (ОТГ) в умовах пандемії COVID – 19»* (далі – Модель). Дана *Модель*, на нашу думку, має містити в собі певний комплекс базових параметрів, кожен із яких є конкретним аспектом соціальної роботи з жертвами торгівлі людьми та представниками відповідної групи ризику на рівні об'єднаної територіальної громади (ОТГ) в умовах пандемії COVID – 19.

У сучасній науці «... моделювання виступає як метод дослідження, наукового пізнання об'єктів різної природи за допомогою моделей. У процесі моделювання теоретичне або практичне дослідження об'єкта здійснюється опосередковано через побудову та вивчення допоміжного штучного або натурального аналогічного йому об'єкта, який знаходиться у певній об'єктивній відповідності з пізнавальним об'єктом, здатен заміщувати його на певних етапах пізнання і дає в результаті його дослідження інформацію про сам об'єкт, що моделюється. Отримані в результаті моделювання вихідні дані переносяться за відповідними правилами на досліджуваний об'єкт, який називають «оригіналом», а об'єкт, що його заміщує в ході дослідження, і є умовним образом об'єкту, що формує уявлення про нього в деякій формі, відмінній від реального існування цього об'єкта, є способом

відображення процесів, які відбуваються в реальному об'єкті, моделлю» [30].

Загальні положення Моделі. Відповідно до заявленої дослідницької мети на основі теоретичного вивчення та аналітичної оцінки діяльності центрів надання соціальних послуг, діючих у сучасній Україні, в тому числі – на рівні ОТГ, нами запропоновано авторську модель.

Слід вказати на те, що поняття «моделювання» використовується в науці «... як в широкому, загальнопізнавальному сенсі, так і в вузькому – як специфічний спосіб пізнання, при якому одна система (об'єкт дослідження) відтворюється в іншій (моделі). У літературі з наукової методології понині відсутнє єдине розуміння даного методу пізнання. В основному можна спостерігати два крайніх підходи до моделювання: ототожнюючи моделювання з самим пізнанням або відображенням та, навпаки, звуження поняття наукового моделювання, що виражається в ототожненні його з деяким видом моделювання (наприклад, математичним)» [21, с. 59].

Сучасні дослідники стверджують, що «будь-яка модель є релевантною, якщо її можна емпірично спростувати. Своєю чергою модель стає прогнозом, який за сприятливих обставин самореалізується. Все це властиво сучасному динамічному суспільству, моделювати процеси якого непросто. Проте усталена соціальна ситуація наповнена повсякденними подіями, що повторюються за причинно-наслідковим характером і тому піддаються статистичним узагальненням. Отже, моделювання соціальних процесів сталого розвитку в українському суспільстві набуде актуальності з завершенням у країні системної кризи» [1, с. 45].

Мета Моделі полягає в розробці та обґрунтуванні соціально-адміністративних і організаційно-інституційних умов, які слід розглядати як певні обставини, що мають сприяти успішній реалізації

соціальної роботи з жертвами торгівлі людьми та представниками відповідної групи ризику на рівні об'єднаної територіальної громади (ОТГ) в умовах пандемії COVID – 19. слід підкреслити, що українські громади (міста, селища, села, ОТГ) активно долучаються до протидії поширенню пандемії COVID – 19. Місцеве самоврядування, окрім запровадження карантинних заходів, виділяє грошові кошти на підвищення зарплат медикам, а також закупівлю ліків, масок, тестів, апаратів ШВЛ; організує транспортування медиків на роботу, доставляє продукти для літніх людей і соціально незахищених осіб. Серед останніх певну частку складають жертви торгівлі людьми та представники відповідної групи ризику.

Значення Моделі. Розроблена нами авторська **Модель** (рис.2.1.) об'єднує зусилля не тільки різнопрофільних фахівців (спеціалістів із соціальної роботи, медиків-інфекціоністів, волонтерів), але й сприяє активній співпраці державних соціальних установ, міжнародних фондів, громадських організацій тощо, які здійснюватимуть комплексну соціальну роботу з жертвами торгівлі людьми та представниками відповідної групи ризику на рівні ОТГ в умовах пандемії COVID – 19. Запропонована модель має не тільки науково-теоретичне, але й конкретно-практичне значення, оскільки пов'язана з повсякденною діяльністю соціальних центрів ОТГ, які реалізують послідовну, адекватну, комплексну, перспективно-орієнтовану роботу з даною категорією населення.

Надавачами соціальних послуг в контексті моделі є державні або комунальні установи соціального захисту, у тому числі – спеціалізовані служби по роботі з особами, постраждалими від торгівлі людьми. У свою чергу **отримувачами соціальних послуг** постають особи або сім'ї, які включено у вразливі групи населення, котрі виявилися жертвами торгівлі людьми або відносяться до відповідної групи ризику.

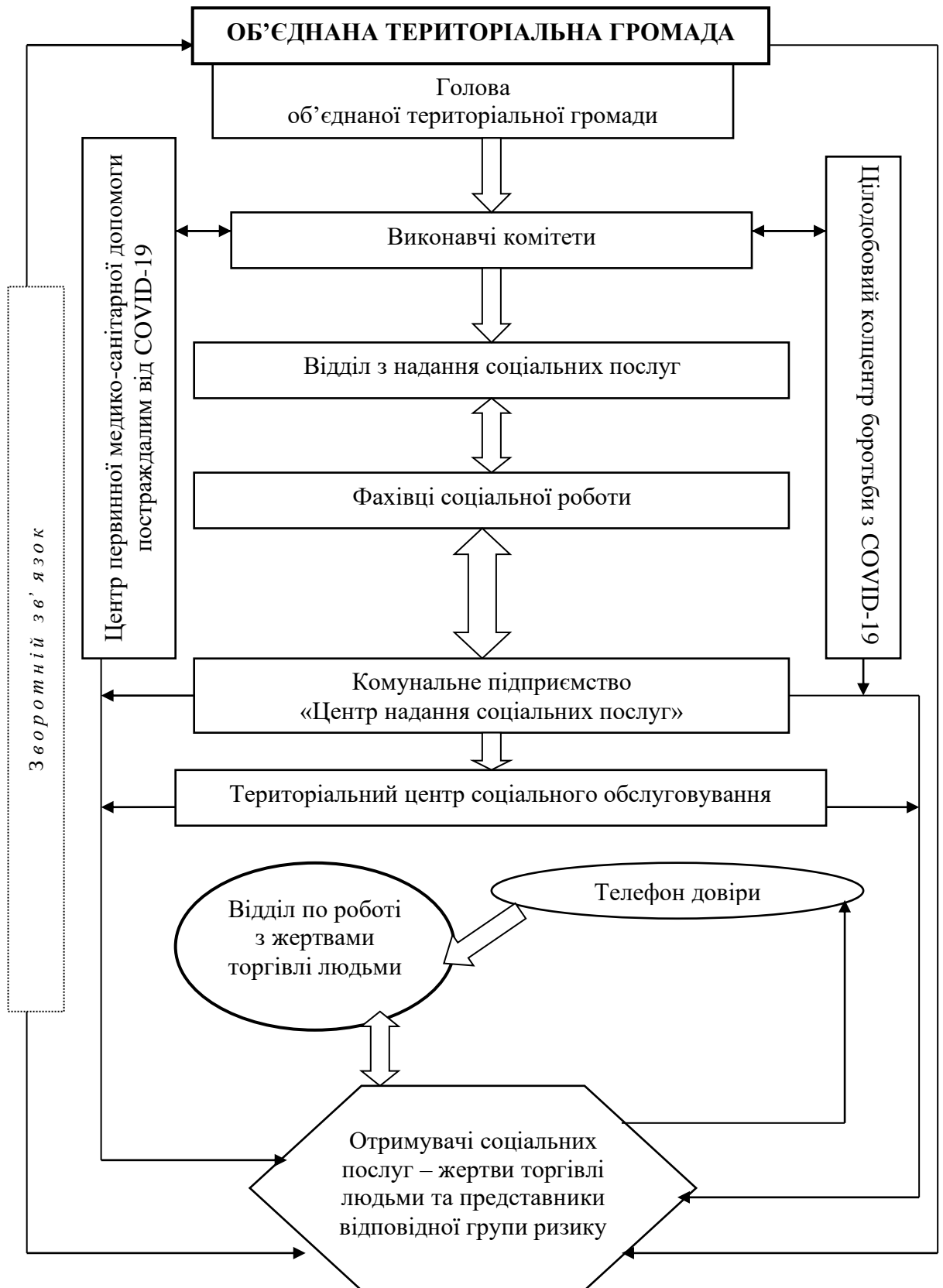

Рис.2.1. Модель соціальної роботи з жертвами торгівлі людьми та представниками відповідної групи ризику на рівні об'єднаної територіальної громади (ОТГ) в умовах пандемії COVID – 19 (авторська розробка)

Модель набуває *практичної значущості* саме в надзвичайних умовах пандемії COVID – 19, а функції органів місцевого самоврядування наближаються до функцій, характерних для державних органів. Фактично можна вести мову про те, що надання соціальних послуг на рівні ОТГ в умовах пандемії COVID – 19 є вигідним для всіх суб'єктів вказаного процесу: самі одержувачі послуг, зокрема – жертви торгівлі людьми та представники відповідної групи ризику, оскільки вони одержать доступ до соціальних послуг, які краще задовольняють їх потреби. Очевидний виграш отримують і громади, оскільки вони краще піклуватимуться про своїх членів і, що є особливо важливим, самі вибудовуватимуть стратегію оптимізації вирішення нагальних проблем як на рівні ОТГ так і в масштабі країни. Виграє і держава, оскільки обмежені бюджетні ресурси використовуватимуться ефективніше, а відтак – громадяни відповідної категорії будуть краще забезпечені тими соціальними послугами, яких вони потребують.

ВИСНОВКИ

1. Торгівля людьми (*human traffick*) маніфестує ту складову криміналізації суспільного життя, в якій мінімізується індивідуальна безпека особистості, тобто – відсутність причин, за наявності яких людина об'єктивно стає об'єктом маніпулювання, примусу, викрадення, шахрайства, обману тощо. Торгівля людьми в XXI столітті є однією з форм криміналізації суспільного життя, внаслідок якої одна людина стає об'єктом злочинних дій іншої людини, котра отримує матеріальний зиск у результаті використання фізичної особи.

2. Світове співтовариство дає однозначну правову оцінку сучасній торгівлі людьми, як злочинному діянню, цивілізаційна небезпека якого полягає в посяганні злочинців на невід'ємні права людини – право на повагу та самоповагу, на свободу та особисту недоторканність, вільне пересування та вільний вибір місця проживання, на свободу трудової діяльності, а у широкому розумінні – право на життя.

3. Стосовно профілактичної роботи щодо протидії торгівлі людьми, організаційний та функціональний акценти повинні бути наявними не тільки в сфері нормативно-правового забезпечення, але й у контексті правозахисної діяльності суспільних інституцій, зокрема – неурядових організацій. Завдання подолання / мінімізації явища торгівлі людьми значною мірою покладається саме на діяльність цих організацій, діяльність яких має вибудовуватись навколо проблеми подолання свідомої цілеспрямованої руйнації засад людських прав і свобод.

4. Сучасна соціальна реальність призводить до товаризації людини, до ставлення до людини як до товару, цінність якого має відповідний грошовий еквівалент. Породжена тенденціями людського капіталізму актуальність торгівлі людьми, призводить до надмірної прагматизації та тривіалізації декларованих місій, а також нівелювання

значущості надання адекватних соціальних послуг особам, які постраждали від торгівлі людьми.

5. Зростання рівня безробіття, викликане наслідками пандемії COVID – 19, примушує працездатних громадян шукати можливості заробітку на будь-яких умовах, підвищуючи ризик стати жертвами шахрайських схем торгівців «живим товаром»; відтак, люди, які знаходяться в скрутних життєвих обставинах, погоджуються за матеріальну вигоду бути донорами органів або біологічного матеріалу: через треті країни такі особи потрапляють в пастки злочинців, втрачають громадянські права, здоров'я, а інколи і життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Афонін Е. А., Мартинов А. Ю. Архетипні засади моделювання соціальних процесів. *Публічне урядування*. 2016. № 2. С. 34-47.
2. Бандурка О. М., Левченко К. Б. Стандарти надання послуг особам, які постраждали від торгівлі людьми: соціально-правовий аналіз. *Європейська перспектива*. 2013. №10. С.5-13.
3. Безпальча Р. Предотвращение домашнего насилия и торговли людьми. К.: Winrock International, 2001. 252 с.
4. Власов П. О. Запобігання торгівлі людьми: Інформаційно-практичний посібник. Д.: Поліграфіст, 2002. 68 с.
5. Доповідь Держдепартаменту США про торгівлю людьми від 19.06.2013. URL: volynpressclub.org.ua
6. Дядюра К. О. Засоби протидії торгівлі людьми: міжнародно-правовий досвід. *Форум права*. 2007. № 2. С. 48-53.
7. Закон України «Про протидію торгівлі людьми» № 3739-VI від 20.09.2011. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3739-17>
8. Запобігання торгівлі людьми та експлуатації дітей: навчальний посібник / за ред.. К. Б. Левченко, О. А. Удалової. К.,2005. 210 с.
9. Іщенко В. О. Торгівля людьми та дітьми (кримінологічні та кримінально-правові аспекти боротьби). К.: Атіка, 2008. 247 с.
10. Кіпень В. П. Допомога постраждалим від торгівлі людьми. Аналітичний звіт. Донецьк: Донецький Інститут соціальних досліджень і політичного аналізу, 2010. 39 с.
11. Конвенція про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами від 02.12.1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_162#Text
12. Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми від 16.0..2005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_858#Text

13. Костючков С. К. Пандемія коронавірусної хвороби-2020: біополітична інтерпретація. *Актуальні проблеми політики*. 2020. Вип.65. С. 117-124.
14. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 зі змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
15. Левченко К. Б. Основні проблеми порушення прав людини в торгівлі людьми. URL: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/category/47672>
16. Левченко К., Шваб І. Визначення статусу «особа, потерпіла від торгівлі людьми». *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2004. №14. С.41–25.
17. Медулич С. Й. Консультування як метод соціальної роботи з потерпілими від торгівлі людьми. *Магістр*. 2014. Вип. 20. С. 121–123.
18. Міжнародна організація міграції. URL: <https://iom.org.ua/ua>
19. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 19.12.1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text
20. Надання соціальних послуг різним групам осіб, які постраждали від торгівлі людьми (звіт дослідження) / за ред.. Л. І. Козуб. К.: Фенікс, 2011. 108 с.
21. Огорокова В. В. Образ нової соціальної реальності Постмодерну та форми його моделювання: монографія. Одеса: ВМВ, 2018. 288 с.
22. Про затвердження стандартів надання соціальних послуг особам, які постраждали від торгівлі людьми. Наказ Міністерства соціальної політики України № 458 від 30 липня 2013 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1327-13#Text>
23. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 15.11.2000. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791#Text

24. Процун М. А. Торгівля людьми як політологічна категорія. *Панорама політологічних студій*. 2012. Вип. 9. С. 54-61.
25. Пунда А. В. основні причини та передумови торгівлі людьми в Україні. *Електронне наукове фахове видання «Державне управління: удосконалення та розвиток»*. 2013. №12. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=668>
26. Савченко А., Андросюк І. Протидія міжнародній торгівлі людьми: підсумки семінару в Афінах. *Міліція України*. 2005. № 1. С. 26–27.
27. Соціальна профілактика торгівлі людьми: Навчально-методичний посібник / за ред.. К. Б. Левченко, І. М. Трубавіної. К.: ТОВ «Агенство Україна», 2007. 352 с.
28. Торгівля людьми в Україні. Оцінка заходів, спрямованих на протидію. ЮНІСЕФ, ОБСЄ, АМР США, Британська рада. К., 2009. 247 с.
29. Трубавіна І. М. Концепція «допомоги для самопомоги» в соціальній роботі в Україні. *Соціальна робота в Україні: теорія і практика*. 2003. №2. С.44-51.
30. Шигун М. М. Моделювання як метод наукових досліджень та інші методи пізнання дійсності. URL: pbo.ztu.edu.ua/article/viewFile/72688/67931
31. Bales K. What Predicts Human Trafficking? *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice*. 2007. Vol. 31. Iss. 2. PP. 269-279.

ДОДАТКИ

Додаток А

Кодекс академічної доброчесності здобувача вищої освіти Херсонського державного університету

Додаток 1

КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Я, Найдовий Діаго Дорівча
учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, УСВІДОМЛЮЮ, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

- дотримуватися:
  - вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
  - принципів та правил академічної доброчесності;
  - нульової толерантності до академічного плагіату;
  - моральних норм та правил етичної поведінки;
  - толерантного ставлення до інших;
  - дотримуватися високого рівня культури спілкування;
- надавати згоду на:
  - безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
  - оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
  - використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;
- самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;
  - надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;
  - не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;
  - своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;
    - не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;
    - підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;
    - поважати честь, гідність та особисту недоторканість особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;
    - не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;
    - відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;
    - запобігти виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;
    - не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;
    - не підроблювати документи;
    - не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;
    - не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;
    - не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;
    - не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;
    - не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символики університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;
    - не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягти власних корисних цілей;
    - не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

20.04.2020
(дата)

[Підпис]
(підпис)

Найдовий Д.Д.
(ім'я, прізвище)